עין משפט נר מצוה

ג א מיי' פ"ב מהלכות מעשר הלכה ז:

דסמידא בשר שמן דצפירתא דלא אפתח יין ישן עתיק עתיקי כל מילי דמעלי להאי קשה להאי ודקשה להאי מעלי להאי בר מזנגבילא רטיבא ופילפלי אריכתא ופת נקייה ובשר שמן ויין ישן דמעלי לכולי גופיה: שכר המדי: דרמו ביה מי שערי: וחומץ האדומי: דשדו ביה שערי אמר רב נחמן [א](בר יצחק) בתחלה כשהיו מביאין נסכים מיהודה לא היה יינם של יהודה מחמיץ עד שנותנין לתוכן שעורין והיו קורין אותו חומץ סתם ועכשיו אין יינם של אדומיים מחמיץ עד שנותנין לתוכן שעורין וקורין אותו חומץ האדומי לקיים מה שנאמר [ב]אמלאה החרבה [1]אם מלאה זו חרבה זו ואם מלאה זו חרבה זו רב נחמן בר יצחק אמר מהכא [2]ולאם מלאם יאמץ תניא אמר רבי יהודה ביהודה בראשונה [ג]הלוקח חומץ מעם הארץ אינו צריך לעשר מפני שחזקה אינו בא אלא מן התמד ועכשיו הלוקח חומץ מעם הארץ צריך לעשר שחזקתו אינו בא אלא מן היין וסבר רבי יהודה תמד לאו בר עשורי הוא והא [ד](תניא) [ה]המתמד ונתן מים במדה ומצא כדי מדתו פטור ורבי יהודה מחייב הכי קאמר לא נחשדו עמי הארץ על התמד אי בעית אימא נחשדו ולא קשיא הא [ו]בדרווקא הא בדפורצני: וזיתום המצרי וכו': מאי זיתום המצרי [ז]תנא רב יוסף תלתא שערי תלתא קורטמי ותלתא מלחא רב פפא מפיק שערי ומעייל חיטי וסימניך סיסני תרו להו וקלו להו וטחני להו ושתו להו [ח]מדיבחא ועד עצרתא דקמיט מרפי ליה ודרפי מקמיט ליה ולחולה ולאשה עוברה סכנתא: וזומן של צבעים וכו': הכא תרגימו מיא דחיורי דצבעי בהו לבא[ט]: ועמילן של טבחים וכו': פת תבואה שלא הביאה שליש שמניחה על פי קדירה ושואבת הזוהמא: וקולן של סופרים וכו': הכא תרגומא פרורא דאושכפי רב שימי מחוזנאה אמר זה טיפולן של בנות עשירים שמשיירות אותו לבנות עניים איני והא תנא רבי חייא ארבעה מיני מדינה ושלשה מיני אומנות ואי אמרת טיפולן של בנות עשירים מאי מיני אומנות איכא ואלא מאי פרורא דאושכפי אמאי קרי ליה האי קולן של סופרים קולן של רצענין מיבעיא ליה אמר רב אושעיא לעולם פרורא דאושכפי (א) ומאי קרי ליה קולן של סופרים דסופרים נמי מדבקין בהו ניירותיהן: רבי אליעזר אומר אף תכשיטי נשים וכו': תכשיטי נשים סלקא דעתך אלא אימא אף טיפולי נשים דאמר רב יהודה אמר רב בנות ישראל

שהגיעו

דסמידא. סולת: **דצפירתא דלא אפתח.** עז שלא ילדה: **עתיק עתיקי.** ישן של שלש שנים: **כל דמעלי.** לחולי זה קשה לזה המועיל ללב קשה לעינים או לאחד מתחלואי שאר האברים: **וזנגבילא.** זינזיבר"א: **דרמו ביה מי שערי.** שמטילין לתוכו מי שעורין כגון שכר שלנו ועושין אותו במדי: **שכר המדי.** לפי שבאותן הימים אין נוהגין לעשות שכר אלא מתמרים ובמדי עושין שכר ממי שעורין כעין אותן שלנו קרי ליה שכר המדי: **דשדו ביה שערי.** [י]ביין נותנין שעורין שלמים כדי להחמיצו לפי שיינם טוב ואינו בא לידי חימוץ עד שנותנין לתוכו שעורין: **בתחלה.** כשבית המקדש קיים היו מביאין נסכים מיהודה וזכות הנסכים היה טעם ביינם ולא היה מחמיץ כו': **אמלאה החרבה.** רישא דקרא יען אמרה צור לירושלים האח וגו' אתמלא מן חורבנה של ירושלים וצור מאדום היא: **ולאם מלאם יאמץ.** כשעשו גבור יעקב חלש אין מלכות שניהם מתקיים יחד: **תמד.** בופי"ט. לפי שהיין היה טוב ואינו מחמיץ וסתם חומץ שלהם מן תמד היה בא: **ועכשיו.** בטל טעם היין וממהר להחמיץ: **פטור.** מלעשר שהרי אין כאן אלא מים שלא מצא אלא כדי מדתו ואע"ג דחזותיה וטעמיה חמרא קיוהא דפירא בעלמא הוא דעייל ביה: **ורבי יהודה מחייב.** דאזיל בתר חזותא וטעמא: **הכי קאמר.** מתניתא קמייתא לא נחשדו עמי הארץ מלעשר את התמד לפי שאינו חשוב בעיניהם לפיכך הלוקחו ממנו פטור מן הדמאי: **ואי בעית אימא נחשדו.** ורבי יהודה במתניתא קמייתא טעמיה משום דפטור אפי' ממעשר ודאי ובתמד דפורצני קאמר שנותנין מים בחרצנין והוא מחמיץ ומרתיח לאחר זמן כיין התוסס והיינו תמד ולית ביה אלא קיוהא דפירא והא דקתני ר' יהודה מחייב בדרווקא שנותנין בשמרים מים והוא נמי **תמד** בההוא מחייב ר' יהודה אע"ג דלא מצא אלא כדי מדתו לפי שהיין של שמרים מעורב בו ומן המים נשאר בשמרים: **קורטמי.** מוריק"א קרו"ג: **וסימניך.** שלא תטעה מאן אמר חיטי ומאן אמר שערי: **סמ"ך סמ"ך.** רב יוסף שיש סמ"ך בשמו אמר שערי: לישנא אחרינא **וסימניך סיסני.** כלי ששמו כן כדאמרינן (בכתובות) (ב"מ דף סו:) ואי אגביניהו בסיסני קנה ושם כלי זה יהא סימן לגירסא זו דרב יוסף אמר שערי שני סמכי"ן יחד: **תרו להו.** שורין אותן יחד: **מדבחא ועד עצרתא.** מפסח ועד עצרת: **דקמיט.** עצור מנקביו: **מרפי ליה.** משלשלו: **ודרפי קמיט ליה.** למי שיש לו שילשול מעגליו: **סכנתא.** שמשלשל יותר מדאי: **מיא דחיורא.** מי סובין: **דלבעו בהו לבא.** סרכ"א: **פירורא דאושכפי.** גלו"ד. והרצענים מדבקין בו את העור כשמתחלק לשתים או מדבקין שתי עורות יחד לעשותן עבה ודרכן לתת בה קמח של שיפון. ולקמיה מפרש מאי של סופרים: **טיפולן של בנות עשירים.** שהיא של סולת משיירות משיוריהן לבנות סופרים מלמדי תינוקות שהן עניים ומטיפולן של בנות עניים לא מצי למימר דעניות אין להן סולת אלא סיד. טיפול לשון מטפל[כ] ומדביק אותו דבר או סיד או סולת על בשרן להשיר השער: **והא תני ר' חייא.** ויהיב סימנא בהני דמתני' ואמר ארבע מיני מדינה שניתו בהם הצריכין לכל אדם בין לא אומן שהרי למאכל או לרפואה עשויין כותח שכר וחומץ וזיתום אבל זומן אינו ראוי אלא לצבעים וקולן של סופרים ועמילן של נחתומין(ב). נייר עשוי מעשבים ע"י דבק שקורין גלו"ד: **תכשיטי נשים.** הוא כחל ושרק ובשמים שתולות בצואריהן להריח ומאי חמץ איכא:

שהגיעו

הא בדרווקא והא בדפורצני. והא דאמרינן שחזקתו מן התמד היינו מתמד דפורצני אבל דרווקי טוב מאד ואינם נעשים לעולם חומץ: **וסימניך** סיסני. בכמה אשה יוצאה (שבת סו.) גבי הקיטע יוצא בקב שלו רבי יוסי אוסר גרסינן וסימנין סמ"ך סמ"ך הוא סימן טוב יותר והכא לא מצי למימר הכי משום דשערי בשי"ן כתיב: **טיפולן** של בנו' עשירי'. וא"ת א"כ היינו (ג) תכשיטי נשים ותירץ הר"י דאורלינ"ש דהכא מיירי כפנים של מעלה (ד) דלא מאים כל כך כשטופלים על פניהם ותכשיטי נשים היינו בפנים של מטה שטופלים להסיר השער דמאים טפי:

למה

הגהות הב"ח

(א) גמ' לעולם פרורא דאושכפי ואמאי קרי: (ב) רש"י ד"ה והא תני רבי חייא וכו' ועמילן של טבחין נ"ב: (ג) תוס' ד"ה טיפולן וכו' א"כ היינו. נ"ב [אין לומר] דהקושיא ר"א היינו ת"ק דהא פליג עליה דמוסיף אפילו נוקשה [ע"י תערובות] אי נמי חמץ דגן גמור על ידי תערובות [מוסיף דהוי] ראוי לאכילה אלא קשיא להו דאי טיפולן כו' היינו תכשיטי נשים אם כן מאי קאמר ר"א אף תכשיטי נשים הא ת"ק נמי קאמר תכשיטי נשים ועיקר קושית התוס' הוא דס"ל לפרש כמאי דפליגי ותירץ הר"י כו' דהכא מיירי בפנים של מעלה ונגע שעל פניהם ובדמגילה בפרק המגניע אשה לא תעביר פרק על פניה מפני שנוגעת דלא מאים הפנים גם אם לא היתה טופלת ולכך [ולא קרי לה] תכשיטי נשים אבל מה שטופלת בפנים של מטה להסיר השיער דמאום טפי אם לא היתה טופלת קרי לה תכשיטי נשים דכיון דגופא מעביר המיאום א"כ [תכשיט הוא] לה והשתא שפיר קמפרש [מאי דפליגין] דלאותו טיפול דקרי לה תכשיטי נשים ידוע הוא דהוי [נוקשה ע"י] תערובות א"נ חמץ דגן גמור [על ידי תערובות] וכל הלומדים פירשו דמאום ולא מאים על הטיפול ויש תימה לפרש כן דהא מתניתין לא קמיירי בטיפול שכבר טפלו הנשים בכן אלא מיירי במה שעושין לטפל בכן אע"פ שלא טפלו בכן: (ד) בא"ד ותירץ הר"י דאורליינש דהכא מיירי בפנים של מעלה כשטופלין על פניהם דלא מאים כל כך ותכשיטי נשים כל"ל:

רבינו חננאל

צפירתא דלא אפתח. יש מי שאומר שעירה שעדיין לא ילדה, כלומר לא נפתחה רחמה. ויש אומר עופות שמנות שלא ילדו. שכר המדי אית ביה שערי. חומץ האדומי. אין יינם של אדום מחמיץ עד שנותנים בו שעורים. פירוש תמד דפורצני אחר שסוחטין הענבים נותנים מים על התרצנים שנים שלשה ימים, ואחר כן סוחטין אותן, היוצאת מהן נקראת תמד דפורצני. והנותן מים בשמרי יין ומסננן, היוצא מהן נקרא תמד דרווקא. זיתום המצרי משום שערי דאית בהו. זומא של צבעין. משום מיא דחיורא. עמילן של טבחים. הפת שעושין לשאוב הזוהמא של בשר נקרא עמילן של טבחים. קולן של סופרים. ויש מי ששונה קולה, והדבר אחד הוא, והוא דבק שמדבקין בו הסופרים ניירותיהם. אלו כולן השנויין במשנתנו במקום שיש בתוכן מים, אבל אין בהן מים הא קיי"ל מי פירות אין מחמיצין, ומצאנוהו מפורש בתלמוד ארץ ישראל אלו עוברין בפסח וכו' אמר ר' מונא וכולהו על ידי מוי. כותח הבבלי הוא דיהיב בגויה מלמולין דלישא. שכר המדי דיהיב בגויה קמחא דשערי. ותני ר' חייא שלשה מיני מדינה הם, הכותח והשכר והחומץ. והארבעה הן מיני אומנות, והן זומא של צבעין, ועמילן של טבחין, וקולן של סופרים, וזיתום המצרי. [נ"א: זיתום מעשה אומנות הרופאים]. ויש מי שאומר ארבעה מיני מדינה ושלשה מיני אומנות, ומסתברא כמאן דאמר שלשה מיני מדינה. ר' אלעזר אומר אף תכשיטי נשים. תרוצא טיפולי נשים.

מסורת הש"ס

א) [ילקוט פרשת תולדות וכן ביחזקאל כו רמז שפה לא מזכר בר יצחק ועוה א"ש בסמוך], ב) מגילה ו., ג) [תוספתא דמאי רפ"א ע"ש], ד) [נ"ל תנן], ה) ב"ב צז. חולין כה: מעשרות פ"ה [מ"ו], ו) [ע' תוס' ע"ז לג. ד"ה דורדיא ותוס' ב"ב צו: ד"ה אין הלכה], ז) שבת קי. [ע"ש ברש"י], ח) [שבת קמו:], ט) [גלה כ"ה כפי' המשניות להרמב"ם ופי' רש"י פ"ב דחולין כח. לכה לבע עור אדום ע"ש], י) [ע' תוספות לעיל לה: ד"ה מי פירות], כ) גמ"ה: בטיפל.

* * *

תורה אור השלם

1. בֶּן אָדָם יַעַן אֲשֶׁר אָמְרָה צֹּר עַל יְרוּשָׁלַםִ הֶאָח נִשְׁבְּרָה דַּלְתוֹת הָעַמִּים נָסֵבָּה אֵלָי אִמָּלְאָה הָחֳרָבָה: יחזקאל כו ב

2. וַיֹּאמֶר יְיָ לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְאֹם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר: בראשית כה כג

* * *

לעזי רש"י

זינזיבר"א [זינזיב"רא]. זנגוויל.
בופי"ט. יין הנעשה משמרים (בעל איכות גרועה).
מוריק"א קרו"ג [קרו"ן]. חריע.
סרכ"א [סרק"א]. עור אדום.
גלוי"ד. דבק חוק.

* * *

מוסף רש"י

המתמד. מים בשמרים (רשב"ם ב"ב צז.). ומצא כדי מדתו. ולא יותר, שאם מצא יותר הכל מודים שחייב לעשר, שהרי יש כאן יין (חולין כה.). ור' יהודה מחייב. במעשר דטליה פירא היא וחכמים פוטרים הואיל ולא נוסף בו כלום, אף על פי שיש בו טעם יין אינו כלום (שם). קורטמי. כרכום (שבת קי.). סיסני. כלי שנותנין בו תמרים כדאמרינן בעלמא (ב"מ סו:) ואי אגבהינהו בסיסני קנגהו, וסימניך דלא תחליף שמעתתא שם כלי זה יהא לך סימן שיש בו שני סמכין, רב יוסף אמר שערי (שבת קי.).